

НАПРЯМ 1. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА В ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-277-0-1>

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Васечко Людмила Олександрівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Висоцька Аліса Євгенівна

*студентка II курсу за спеціальністю 081 Право
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Права людини – це дуже складне явище і для їх утвердження суспільство пройшло важкий та довгий шлях. Ще з давніх часів почало зароджуватись явище, а згодом з'явилося поняття про права та свободи людини, яке постійно удосконалювалось та доповнювалось. Історичні умови та обставини, такі як рабовласництво, пригнічення та жорстоке ставлення до людей, нерівність прошарків суспільства, дали значний поштовх у формуванні концепцій прав людини та їх юридичному закріпленні.

Варто зазначити, що існує безліч класифікацій, які є за своїм змістом суперечливими. Питання класифікації та поняття прав людини завжди були предметом цікавості науковців. Так, до вчених, які цікавилися даним питанням можна віднести П. М. Рабіновича, І. Л. Литвиненка, Б. В. Бабіна та інших. Вони зробили вагомий внесок у цю сферу.

На нашу думку, треба більш ґрунтовно розібратись з поняттям права людини та свободи які у правовій державі становлять найвищу соціальну цінність. Зокрема, Т. Ремех визначає права людини як можливість вибору людиною відповідної поведінки з метою забезпечення власного розвитку

та існування. В свою чергу вони закріплені в законах та інших правових актах, а також в міжнародних документах, що ратифіковані державою [6, с. 6]. Тобто, це певні свободи людини, спроможність людини діяти певним чином або в іншому випадку утриматись від вчинків з метою задоволення потреб, забезпечення розвитку та належного існування. До того ж, права людини є невідчужуваними. Їх не можна ліквідувати, відібрати чи подарувати.

В конституційній практиці та в теорії прав людини досі немає єдиної класифікації прав і свобод людини та громадянина. Це певним чином вказує на складність даної проблеми і породжує необхідність формування узгодженої системи прав людини.

Варто зазначити, що існує офіційна та неофіційна класифікація прав та свобод людини і громадянина [7, с.28]. Неофіційна класифікація впливає насамперед з праць науковців. Тому думки вчених стосовно конкретного найменування груп прав людини значно різняться.

Відповідно до офіційної класифікації поділ прав та свобод є закріпленим в законодавстві, зокрема в міжнародних договорах, які є юридично обов'язковими для всіх держав. До таких міжнародно-правових актів відноситься Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р.

Відповідно до неофіційної класифікації, права та свободи людини та громадянина за чоговістю їх включення до конституцій та міжнародно-правових документів поділяють на права першого, другого, третього, четвертого покоління.

Так, до прав першого покоління відносяться невідчужувані особисті та політичні права. Важливим документом, в якому вперше були закріплені ідеї щодо прав людини є Велика хартія вольностей 1215 року. Не менш важливими були такі документи: «Петиції про Права» 1628 року, «Білль про права» 1689 року, «Декларація прав людини і громадянина» 1789 року.

До другого покоління прав людини слід відносити соціально-економічні та культурні права. Соціальні права знайшли своє закріплення в конституціях країн, зокрема і в Конституції України 1919 р., а також в інших міжнародних правових нормах.

До третього покоління прав людини належать колективні права. Після Другої світової війни та національно-визвольних рухів країн, що розвивалися було прийнято такі важливі документи:

1. Загальна декларація прав людини (1948 р.);
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.);

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);

4. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1976 р.);

5. 2-й Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права про відміну смертної кари (1991 р.) [5, с. 11].

До четвертого ж покоління відносять відносно нові права, такі як право на зміну статі, право на штучне запліднення, право на одностатеві шлюби та право на евтаназію.

Крім того, існують й інші критерії класифікації прав людини. Права людини та громадянина залежно від ролі держави в забезпеченні прав і свобод можна класифікувати на негативні та позитивні. І. Л. Литвиненко визначає негативні права такими, що забезпечують захист від втручання будь-якої людини та держави, а також як можливість бути незалежними від влади (право на свободу спілок, право на участь в управлінні державою). Під позитивними ж правами він розуміє права, які потребують підтримки з боку держави та значних матеріальних ресурсів від неї (право на соціальний захист, право на охорону здоров'я, право на освіту) [3, с. 58-59].

Права людини за характером суб'єктів прав і свобод можна поділити на індивідуальні та колективні [3, с. 61]. Індивідуальні права і свободи характеризуються тим, що належать людині від народження. Це, наприклад, право на життя, честь і гідність, на свободу та особисту недоторканість.

Колективними є такі права та свободи, що формуються в процесі становлення інтересів спільноти чи колективу. Вони не є природними. Зокрема, це право на самовизначення народу, нації, право на міжнародне спілкування.

Найбільш відомою офіційною класифікацією є класифікація прав людини за їх змістом. Провідний вчений у сфері прав людини, П. Рабінович виділив такі групи: фізичні (життєві), особистісні, культурні (гуманітарні), економічні та політичні.[2, с. 11].

Відповідно до іншого варіанту класифікації, який навів Бабін Б. В., фізичні права (право на життя, свободу пересувань та особисту недоторканість) та духовні права (право на ім'я, честь і гідність) належать до групи особистих прав. Окрім особистих прав він виділяє ще екологічні, політичні, соціальні, економічні, культурні та інформаційні права [8, с. 21].

На нашу думку, права людини за їх змістом варто поділяти на особисті, соціальні, економічні, політичні, культурні та екологічні.

Права та свободи людини та громадянина можна класифікувати залежно від суб'єкта на права людини та права громадянина. Ст. 3 Конституції України проголошує, що людина є найвищою соціальною

цінністю [1]. Отже, як громадяни України, так й іноземні громадяни та особи без громадянства визначаються правомочними. Права і свободи людини як автономного індивіда визначаються передусім приватним інтересом. До них відносять право на життя, на свободу, особисту недоторканність, на вільний розвиток своєї особистості, на свободу думки. Стосовно ж прав та свобод людини як громадянина, то вони охоплюють в першу чергу сферу публічних інтересів, тобто взаємовідносини між державою та індивідом. До таких прав відносять зокрема право на громадянство, право на зміну громадянства, на свободу об'єднання в політичні партії, на участь у референдумах, право збиратися мирно, а також право на соціальний захист, на захист інтелектуальної власності, на участь у професійних спілках та ін [4, с. 455].

Отже, основним завданням класифікації прав та свобод людини та громадянина є покращення системи прав і свобод людини для того щоб підвищити ефективність їх реалізації, оскільки людина є найвищою соціальною цінністю.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 29.10.2022).
2. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
3. Литвиненко І. Л. До питання класифікації конституційних прав та свобод людини і громадянина. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 55-63.
4. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
5. Права людини. / Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Ужгород, 2003. 189 с.
6. Ремех Т. О. Права людини в Україні: підручник для 10-11 класів суспільно-гуманітарного напрямку загальноосвітніх навчальних. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2011. 163 с.
7. Кириченко Ю. В. Класифікація прав і свобод людини і громадянина за конституцією України: теоретичні та практична аспекти. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2014. № 21. С. 26-32.
8. Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2014. 320 с.